

10. *Маршалл А.* Принципы политической экономии. Т.1 / Пер. с англ. Р.И.Столлера; общ. ред. и вступ. статья С.М.Никитина. — М. — Прогресс, 1983. — 415 с.

11. *Monod J.* On the Logical Relationship between Knowledge and Values // *The Social Impact of Modern Biology.* — L., 1971. — 312 p.

12. *Орехов А.М.* Методы экономических исследований: Учеб. пособие. — М.: ИНФРА-М, 2009. — 392 с.

Статтю подано до редакції 22.07.11 р.

УДК 338.22.021.4

М.К. Галабурда, канд. екон. наук, доцент
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

НАУКА, МИСТЕЦТВО, МОРАЛЬ ТА ІДЕОЛОГІЧНІ НАДБУДОВИ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ

АНОТАЦІЯ. Політична економія як система нагромаджених людством знань у сфері науки, мистецтва та моралі ведення господарської діяльності має надзвичайне значення для розуміння та управління економічними процесами в суспільстві. В роботі розглянуто взаємозв'язки метафізичних надбудов політекономії із процесами формування ідеологій. Розкрито процеси підміни політекономічних складових вітчизняної економічної думки на ідеологічні конструкції, що викривлює аналітичну увагу стосовно економічної реальності.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Наука, мистецтво, мораль та ідеологічні надбудови політичної економії.

АННОТАЦИЯ. Политическая экономия как система накопленных человечеством знаний в области науки, искусства и морали ведения хозяйственной деятельности имеет чрезвычайное значение для понимания и управления экономическими процессами в обществе. В работе рассмотрены взаимосвязи метафизических надстроек политэкономии с процессами формирования идеологий. Раскрыты процессы подмены политэкономической составляющей отечественной экономической мысли идеологическими конструкциями, искривляющими аналитическое представление об экономической реальности.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Наука, искусство, мораль и идеологические надстройки политической экономии.

SUMMARY. Political economy as a system of knowledge accumulated by mankind in the field of science, art and morality of business is of paramount importance for the understanding and management of economic relations in society. The paper discusses the relationship

between metaphysical superstructures of political economy and the formation of ideologies. There are disclosed substitution processes of political economy component of national economic thought by the ideological constructs that bend analytical representation of economic reality.

KEY WORDS: Science, art, morality and the ideological superstructure of political economy.

Виокремлення економіки як об'єкта наукового пізнання лише на перший погляд може здаватись задачею простою та інтуїтивно зрозумілою. Формування наукової уяви про економіку проходило складний шлях поступового розвитку від нормативних моральних настанов до онтологічних картин економічної реальності певного етапу еволюції конкретного суспільства. Процеси диференціації та інтеграції наукових знань, які відбулись в економічній науці за останнє століття, призвели до виокремлення та формування академічних мегадисциплін, які дедалі більше претендують на звання самостійних галузей наукового пізнання. Макро- і мікроекономіка, фінанси і статистика, менеджмент і маркетинг та багато інших дисциплін дедалі більше відмежовують рамки свого аналізу, окреслюють сферу своїх досліджень і компетенції. З одного боку, такі тенденції в системі економічних наук дозволяють досить ретельно вивчити той чи інший аспект економічної діяльності суспільства, а з іншого — обмежує можливості цілісного сприйняття економічних взаємозв'язків та формує підвалини для використання економічної науки в якості інструмента обґрунтування окремих ідеологічних позицій.

На жаль, проблемам філософії та методології економічної науки практично не приділяється уваги в академічних колах України. Виняток складають роботи з позитивної методології або історії економічних вчень, а також незначна кількість робіт, присвячених удосконаленню методів прикладних концепцій і моделей [1—6]. Нехтування методологічними взаємозв'язками між окремими розділами економіки як системи знань про взаємодію індивідів у суспільстві з приводу виробництва, обміну, розподілу і споживання вироблених благ обумовило надмірну ідеологізацію теоретичних досліджень, формалізацію їх основних норм та універсалізацію способів викладення результатів.

Про вплив ідеологій на суспільні науки написано багато робіт найвидатнішими вченими світу. Джон Гелбрейт, Карл Маркс, Джон Мілль, Вільфредо Парето, Джозеф Стігліц, Сэмюелс Уоррен, Джон Хікс, Джозеф Шумпетер акцентували аналітичну увагу

на різноманітних аспектах впливу ідеологій на процеси формування і результати використання економічних теорій, концепцій і моделей [7—16]. Питання місця і ролі ідеології в економічному аналізі є надзвичайно складним, таким, що не піддається остаточному вирішенню. Втім, визначити ключові проблеми та сформулювати їх є конче необхідним для тих суспільств, які стоять перед вибором шляху свого розвитку. Цій задачі і присвячена дана робота.

Дослідження процесів зародження і еволюції економічної думки дозволяє стверджувати про тісний взаємозв'язок її метафізичних надбудов із формуванням ідеологій. Філософія Стародавньої Греції сформувала каркас ідеології її виживання в жорстких умовах боротьби із персами та варварськими племенами, середньовічна схоластика — ідеологічні принципи соціально-економічного та організаційно-політичного устрою єдиного християнського світу, меркантилізм — політичну ідеологію домінування національних інтересів у світовій торгівлі тощо. При всій беззаперечності взаємозв'язків ідеологій із системою суспільних наук, дискусійними залишаються питання джерел проникнення ідеології в економічну науку, характеру впливу на структуру економічних досліджень, а також можливості прикладного використання нормативних теорій у формуванні ідеологічних конструкцій. Дискусійний характер означених питань полягає в тому, що суспільства формують свою економічну систему водночас із пізнанням її законів.

Не викликає сумніву той факт, що генезис економічної науки проходив в екуменічному поєднанні трьох важливих складових: науки, мистецтва і моралі. Цю систему нагромаджених знань у сфері господарювання було названо політичною економією. Така назва була обрана не для благозвучності, а для виразу всієї сукупності обраних способів пізнання та нормативної регуляції моральних почуттів суспільства у його економічній діяльності. Достатньо згадати, що зародження політекономії проходило через узагальнення ідей та досвіду епохи меркантилізму — історичного періоду дискусій про принципи економічної політики держави, які було пропущено крізь методологічну призму філософії Просвітництва. Якщо прийняти до уваги гостру полеміку моралістів з питань розподілу доходів і багатства, то можна виокремити три головні принципи, субординація яких обумовила весь подальший розвиток системи економічних наук:

1. Принцип природничих законів, які визначають систему приватних інтересів у суспільстві. Мінливість та різноманітність економічних явищ є лише зовнішніми формами прояву їх природної сутності та змісту. Пошук і формулювання природних зако-

нів, є першочерговою задачею економічної науки, вирішення якої дозволить сформувати аналітичну уяву про економічну систему суспільства.

2. Принцип нормативної структуризації суспільних інтересів — є іншою, не менш важливою складовою політичної економії. Кожна із фундаментальних робіт містила ті чи інші нормативні висновки, які є інструментами для створення дієвої економічної політики у швидкозмінливих умовах суспільного життя.

3. Принцип моральних обмежень у реалізації суспільних інтересів. Аналіз системи моральних почуттів суспільства, виведення і формулювання моральних норм ведення господарської діяльності завжди знаходились у центрі уваги економістів. Сама політична економія виокремилась із лона філософії моралі і традиційно класифікувалась як наука моральна, що впливало на пом'якшення методологічних вимог до неї, властивих для природничих наук.

З огляду на вищенаведене, можливість визначення місця і ролі ідеологічних надбудов у розвитку економічної науки лежить у площині використання означених принципів. Ми не будемо детально розглядати етап розвитку класичної політекономії, зауважимо лише, що розмежування політичної економії на науку і мистецтво стало результатом реакції на внутрішню і зовнішню критику її методів.

Запропонована Дж. С. Мілем методологія, яка розмежовувала науку і мистецтво політичної економії, здебільшого відповідала принципам відокремлення позитивного від нормативного «Гільйотини Юма». Головним достовірним методом науки політичної економії вважався метод абстракції, що було обумовлено необхідністю виокремлення тільки найголовніших причинно-наслідкових зв'язків із всієї сукупності фактів господарювання. Визначені у такий спосіб закони-тенденції, мистецтво політекономії перетворює на нормативні правила або приписи, використання яких на практиці повинно враховувати всі конкретні обставини [11]. Згідно позиції Міля, спрямування науки політичної економії на пошук в цілому загальних та універсальних законів, які виражатимуть природну схильність людської свідомості, можливе винятково на основі принципу конкуренції.

Слід відмітити, що принцип конкуренції як головна передумова сучасного економічного аналізу має витоки набагато глибші, ніж імпліцитно закладені властивості «невидимої руки» у «Багатстві народів» А. Сміта. З одного боку, характер самої науки лежить у пошуку чистої істини не зважаючи на його резуль-

тат. А з іншого — наука повинна оперувати чіткими і прогнозованими величинами. Саме умови конкуренції, які із інтуїтивної гіпотези Сміта перетворились на головну передумову економіку у вигляді концепції загальної рівноваги, згодом почали використовуватись в якості ідеологічних надбудов економічних досліджень та принципів формування економічної політики.

Важливою віхою розвитку класичної політекономії було створення Марксом онтологічної картини капіталістичного світу, методологія якої екуменічно поєднує теоретичні досягнення класичної політекономії та принципи історизму економічної науки. Покладений в основу концептуального бачення процесів суспільного розвитку «спосіб виробництва» — поєднання наявних форм власності на засоби виробництва та виробничих відносин, дозволив на новому висвітлити економічні зв'язки в капіталістичній економіці¹. У своїх роботах Маркс не тільки не уникав постановок ідеологічних проблем, навпаки, саме ним вперше була висвітлена проблема формування ідеологій як специфічної надбудови виробничих відносин, яка виражає спосіб нав'язування суспільству специфічних інтересів панівного класу через хибну свідомість.

На нашу думку, найкраще охарактеризувати внесок Маркса можна процитувавши Й.А. Шумпетера: «Щоб мати можливість сформулювати проблему, насамперед слід мати перед собою образ деякої сукупності взаємопов'язаних явищ у якості об'єкта, що заслуговує на увагу та наших аналітичних зусиль... Такого роду бачення не тільки історично повинно передувати дослідженням у будь-якій сфері, але й може вторгтись у сформовану науку кожного разу, коли з'являється людина, що здатна бачити факти в такому світлі, джерело якого не може бути знайдено серед факторів, методів і результатів, які характеризували попередній рівень розвитку науки» [16].

Науковці неоднозначно відреагували на появу «Капіталу» Маркса — від перетворення окремих положень на доктринальне вчення до повного ігнорування всієї роботи. Зокрема, здійснений маржиналістами переворот в економічній теорії практично усунув соціальну компоненту із сфери уваги економістів на довгий час. Вперше сформульовані Л. Вальрасом, а згодом уточнені А. Маршалом принципи поділу економічних знань залишили в

---

¹ Капіталістичною вважається така економіка, за якої фізичний капітал знаходиться у власності людей, які не є найманими робітниками. Таке визначення й до цих пір вважається найбільш повним, таким, що згідно принципу „бритви Оккама» дозволяє усунути решту синонімічних категорій (економіка приватного підприємництва, економіка приватної власності тощо).

методологічному арсеналі економістів фундаментальну і прикладну компоненти¹, що стало поштовхом для формального відмежування економік (економічної науки) від політичної економії.

Формулювання принципів економічної науки проходило під впливом методологічних тенденцій позитивізму того часу, за яких взірцевість наукової логіки визначалась фізикою, швидкий прогрес якої вбачався у поділі її предмету на складові². За цим взірцем було побудовано методологічний каркас економік як багатьох відокремлених «коротких ланцюгів та сполучних ланок» [17, с. 212]. Таким чином, на противагу Марксовій теорії, яка включала вплив ідеології як хибної свідомості, яку нав'язує суспільству пануючий клас, групою вчених на чолі з Л. Робінсом було підтримано методологічний інструментарій, позбавлений етичних оцінних суджень та міжособистісних порівнянь. Такий шлях, на думку неокласиків, повинен був звільнити економіку від моральних оцінних суджень та позбавити впливу ідеологій³.

Це наклало відбиток на склад і структуру економічної науки, в рамках якої більше не було місця онтологічним картинам економічних реалій та пошуку принципів розподільної справедливості. Натомість, було обрано шлях поглибленої диференціації та фрагментації системи економічного пізнання. На думку Дж. М. Кейнса, економічна теорія постає певним напрямком мислення, відгалуженням системної логіки, які за допомогою використання своїх аксіом і максим утворюють модель економічної системи суспільства. Сутність економічної моделі полягає у системному викладенні схеми логічних міркувань, а універсальність її застосування втрачається в разі використання реальних значень змінних [20].

Таким чином, методологічний позитивізм принципів розмежування наукової від ненаукової системи економічних знань дозволив здійснити остаточний поділ теоретичних досліджень на «чисту теорію» та «прикладну емпірику». Необхідно зазначити, що таке розмежування призвело до ще більшого поглиблення диференціації економічної теорії та фрагментації складових її предмету. Формалізація предметної складової дозволяла будувати такі математичні конструкції, у яких емпіричний зв'язок із ре-

---

¹ Маршал вбачав функцію фундаментальної науки у розробці аналітичного інструментарію для прикладних досліджень.

² На думку Маршала «фізичні науки проходили повільний розвиток доки видатний геній греків шукав єдину основу для пояснення всіх фізичних явищ, а швидкий розвиток цих наук в сучасну епоху відбувається завдяки поділу широких проблем на складові» [17, с. 208].

³ Мова йде про методологічний інструментарій, запропонований В. Парето та розвинутий Дж. Хіксом.

альними змінними міг бути взагалі відсутнім. Більшість «чистих теорій» стала розглядатись як галузі прикладної математики, а сучасна економічна наука — обмеженою і фрагментарною.

Як зауважував один із кращих теоретиків ХХ ст. Дж. Р. Хікс, «...наші теорії як інструменти аналізу діють подібно до шор... — це промені світла, які висвітлюють одні частини об'єкту і залишають у темряві інші. Використання цих теорій дозволяє чітко розгледіти те, на що спрямована наша увага, водночас ми відводимо погляд від того, що може бути суттєвим і надзвичайно важливим. Безсумнівно, саме так повинні діяти теоретики у своєму пошуку, саме такий шлях дозволяє уникнути розпорошення аналітичної уваги. Однак очевидним є і важливість правильного вибору теорій, який забезпечить виконання їх функціонального призначення» [15].

Не дивно, що вітчизняна економічна думка, яка довгий час трималась на остові Марксової теорії, виявилась не готовою до теоретичного сприйняття настільки плюралістичної картини світової економічної науки. Збурення та експансія принципово нової системи економічних знань спровокували неадекватність наукового сприйняття фундаментальних теорій, концепцій та моделей. Ми не будемо вдаватись до методологічного опису тих ідеологічних та інформаційних обмежень, які існували в радянській економічній науці, лише зауважимо, що в умовах обмеженості знань про фундаментальні досягнення світової економічної думки, ознайомлення з дослідженнями окремих аспектів економічної взаємодії суспільства сформувало підвалини спочатку для формального, а згодом і сутнісного розриву міждисциплінарних зв'язків.

Достатньо згадати динаміку змін у освітньо-професійних програмах, щоб побачити поступовий, але планомірний процес руйнації всіх тих наукових та філософських напрямків, які дають можливість розуміння місця і ролі системи економічних зв'язків в соціально-політичному житті суспільства. Перейменування кафедр політичної економії на кафедри економічної теорії стало формальним поштовхом для швидкого поглиблення диференціації та фрагментації економічних знань. Державні замовлення на прикладні програми і проекти реалізації прийнятих політичними силами рішень по докорінному реформуванню економічної системи стимулювали інституціоналізацію вітчизняної економічної науки: створювались вузько-спеціалізовані університетські кафедри та наукові центри.

Кафедри мікро- і макроекономіки, менеджменту і маркетингу, міжнародної економіки і менеджменту виокремлювали нові дисциплінарні напрямки, відмежовували їх предметну складову, відбруньковували все нові й нові підрозділи. Так, наприклад, ство-

рення розгалуженої системи структурних підрозділів міжнародної економіки в науці і освіті відповідало швидше адміністративним вимогам формування в Україні міжнародних зв'язків, ніж науковим задачам пошуку закономірностей її розвитку.

Про той факт, що міжнародної економіки як цілісної системи економічних відносин із властивою системою ієрархії інтересів та стимулів, інструментами та методами узгодження цих інтересів та усталеною чіткою інституціональною структурою формальних та неформальних норм ведення економічної діяльності не існує, а перспектива її формування у найближчий час виглядає сумнівною написано багато робіт¹. Процеси, які проходять на світових ринках, свідчать про жорстку конкурентну боротьбу між національними економіками, за якої флагмани цієї боротьби вже не одне століття формують правила гри для решти світу.

Проте, як у наукових дослідженнях, так і у структурі освітніх програм проходить експансія формалізованих, відірваних від емпіричної складової дисциплінарних напрямків за рахунок витіснення курсів, присвячених вивченню загальних закономірностей національних економік, їх інституціональної специфіки та можливостей їх взаємодії на міжнародних ринках.

Безсумнівно, що перехід економічної науки на мову математики та методологічні стандарти формалізованої системи пізнання був великим кроком вперед. Однак статистичні і математичні методи аналізу не включають моральної складової. Їх використання дуже часто проходить без розуміння сутнісних і змістовних форм тих явищ і процесів, для дослідження яких їх використовують. Достатньою вимогою є логічна строгість математичних конструкцій, теоретичне значення яких не залежить від можливих емпіричних інтерпретацій².

Відсутність робіт по узгодженню категоріального апарату та ретельних методологічних досліджень можливостей використання неокласичних та кейнсіанських моделей для трансформаційного суспільства відіграло свою роль у занепаді вітчизняної політеко-

---

¹ Із перекладених, що вийшли останнім часом, можна згадати такі роботи: *Стіглиць Дж.Ю.* Глобалізація: тривожні тенденції / Пер. с англ. Г.Г. Пирогова. М.: Національний общественно-научний фонд, 2003. Манделл Р. Еволюція міжнародної валютної системи // *Проблеми теорії і практики управління*. — 2000. № 1—2 та ін.

² У своїх роботах я неодноразово наголошував, що сучасна світова економічна думка включає не тільки суто наукову складову, сформульовану Вальрасом та узагальнену Маршалом, а й потужний філософський апарат моралістики та мистецтва узгодження інтересів. Достатньо відкрити підручник суспільної економіки Стіглиця і Аткинсона, суспільних фінансів Масгрейва, щоб побачити методологічні взаємозв'язки чистої економічної науки із моральною філософією Гоббса, Локка, Маркса, Бентама, Роулза, на основі яких формуються фундаментальні теоретичні концепції і моделі оптимального розподілу суспільного доходу і багатства.

номії. Намагання відгородитись від просування новітньої системи знань, зміщувало акценти методологічної уваги на пошук відмінностей тих чи інших напрямків від класичної політекономії, поглибленні методологічного апарату до ойкономії, політекономії, економіксу та соціальної економіки тощо. Дедалі більше занурення у власні методи аналізу та визначення метафізичних властивостей новостворених категорій призвело до абстрагування економічних досліджень від більшості реальних соціально-економічних проблем, втрати головної складової предмету економіки.

Однією із найгостріших проблем для вітчизняної економічної думки є імпліцитна підміна всеохоплюючих чітких політекономічних категорій на абстрактні категорії економіксу, які в принципі не можуть бути використані поза високоабстрактних моделей чисто наукового значення. Сюди можна віднести підміну категорії «капіталістична економіка» на ринкову, економічну сутність відносин власності на її юридичне трактування, обмеженість сприйняття соціальної справедливості концептуальним баченням Гоббса тощо. З огляду на фахову авторитетність науковців, можна стверджувати, що такі інтелектуальні аберації провокують появу хибної свідомості, яка і виступає головною ознакою ідеологічного спрямування теоретичних конструкцій. Не дивно, що до цих пір теорія вітчизняної постсоціалістичної трансформації відсутня не тільки у нормативній або науковій інтерпретації, а й навіть у вигляді онтологічного опису тих явищ і процесів, які супроводжують основні етапи реформ.

Ідеологічне ототожнення інтересів максимізації прибутку та суспільного добробуту змінило структуру теорії економічної політики, підмінило пріоритети трансформації суспільства на цільові орієнтири груп з особливими інтересами та олігархічних структур в програмах реформ. Сьогодні економічна наука опинилась у свого роду зачарованому колі, коли інформаційна асиметрія провокує підміну фундаментальних категорій, що в свою чергу посилює інформаційну асиметрію через викривлення теоретичної уяви про суть економічних процесів.

Із втратою політекономічної складової, економічна думка в Україні втрачає свій предмет, стає допоміжним ланцюгом у інструментарії захисту ідеологій. Дослідження реальної економіки — дослідження мінливого світу людських взаємин. Теорія, яка в один момент часу була релевантною для певного суспільства зовсім не обов'язково може адекватно висвітлити взаємозв'язки іншого суспільства, в інший момент часу. Об'єкти які ігнорувались, від яких абстрагувались у своїх теоріях дослідники можуть стати більш вагомими, ніж ті, що було раніше прийнято до уваги.

Мушу визнати, що модель економічної науки, що орієнтована на імпорт та просте перекладання нашвидкуруч опанованих високоабстрактних моделей була досить успішною, особливо з огляду на кількісне розростання наукових структур та зростання їх авторитету в політичних колах України.

Ціною цих успіхів стало викривлення аналітичної уяви про реальну економічну ситуацію. Теоретичні дослідження не мали спрямування на відкриття та усвідомлення тих нових економічних явищ і процесів, які супроводжували руйнацію централізовано керованої системи соціалізму, а проблеми цільового спрямування трансформаційного реформування постсоціалістичних систем взагалі випали з поля зору економістів. Імпорт аналітичного інструментарію мейнстриму дозволив дослідникам з легкістю обґрунтовувати успіхи приватизації, економічні переваги зростання прибутковості приватних монополій, зростання цін та необхідність скорочення суспільних витрат, необхідність підвищення пенсійного віку за межу рівня смертності населення та неминучість глибокої поляризації суспільства — всього того, що забезпечувало теоретичну підтримку такої системи влади, яка вкрай негативно поводить з величезною кількістю людей.

Література

1. *Гальчинський А.* Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти: Наук. вид. — К.: Либідь, 2006.
2. *Кожарская Н.* Методология научных исследований в экономике. М.: Интерпресссервис, 2007. — 304 с.
3. *Лазарюшина І. Д.* Економічний аналіз в Україні: історія, методологія, практика. — Рівне: НУВГП, 2005.
4. *Мочерний С.* Методологія економічного дослідження: Монографія. — Львів: Світ, 2001.
5. *Прокопенко І. Ф., Ганін В. І.* Методика і методологія економічного аналізу: Навч. посіб. — К.: ЦУЛ, 2008.
6. *Степаненко С. В.* Інституціональний аналіз економічних систем (проблеми методології): Моногр. — К.: КНЕУ, 2008.
7. *Гелбрейт Д.* Экономическая теория и цели общества. — М.: Прогресс, 1976.
8. *Маркс К., Энгельс Ф.* Соч. Т. 3, — М., 1955.
9. *Pareto W.* The transformation of Democracy. — L., 1984.
10. *Парето В.* Компендиум по общей социологии. — М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2007.
11. *Mill J.S.* On the definition of political economy; and on the method of investigation proper to it // Essays on Some Unsettled Questions of Political Economy. — L., 1844.

12. *Робинс Л.* Предмет экономической науки // THESIS. — 1993. — вып. 1. — С. 10—23.

13. *Сэмюелс Уоррен Дж.* Идеология в экономическом анализе // Современная экономическая мысль. Серия: «Экономическая мысль Запада». / Ред.: Афанасьева В.С. и Энтова Р.М. — М.: Прогресс, 1981.

14. *Стиглиц Дж. Е.* Крутое пике: Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса. — М.: Эксмо, 2011.

15. *Hicks J.* 'Revolutions' in economics // Latsis S. (ed.) Method and Appraisal in Economics. Cambridge: Cambridge University Press. 1976.

16. *Шумпетер Й.А.* История экономического анализа. В 3-х т. СПб.: Экономическая школа. 2004

17. *Маршалл А.* Принципы экономической науки. Т. 3. — М.: Прогресс, 1993.

18. *Милль Д.С.* Основы политической экономии... Т. 1. — М.: Прогресс, 1980

19. *Милль, Джон Стюарт.* Система логики : сочинение Джона Стюарта Милля : пер. с англ. Ф. Резенера; под ред. и с прим. П.Л. Лаврова / Джон Стюарт Милль. — СПб., 1865

20. *The Collected Writings of John Maynard Keynes.* — London. Macmillan. 1973

21. *Klant J.J.* The Rules of the Game: The Logical Structure of Economic Theories. — Cambridge: Cambridge University Press. 1984.

Статтю подано до редакції 21.07.11 р.

УДК 338.22.021.4

В.А. Воробьев, д-р экон. наук, проф.,
заведующий кафедрой экономической теории,
Белорусский государственный экономический университет

СОВРЕМЕННАЯ ПОЛИТЭКОНОМИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

АННОТАЦИЯ. Анализируются проблемы общественного выбора инструментов аграрной политики на примере поддержки рыночных цен и выплат, основанных на объемах производства.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: общественный выбор, аграрная политика, трансфертная эффективность инструментов аграрной политики.

АНОТАЦІЯ. Аналізуються проблеми суспільного вибору інструментів аграрної політики на прикладі підтримки риночних цін і виплат, заснованих на обсягах виробництва.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: суспільний вибір, аграрна політика, трансфертна ефективність інструментів аграрної політики.